

ЈОКО ДРАГОЈЛОВИЋ*
Правни факултет за привреду и
правосуђе
Нови Сад
МИЛОШ СТАМЕНКОВИЋ
МУП РС

УДК 343.915
Монографска студија
Примљен: 01.02.2016
Одобрен: 26.02.2016
Страна: 239-249

ПРИТВОР ПРЕМА МАЛОЛЕТНИМ УЧИНИОЦИМА КРИВИЧНИХ ДЕЛА

Сажетак: У последње време, број извршених кривичних дела од стране малолетника у Републици Србији показује тенденцију стагнације - нема драстичних одступања, ако се посматра укупан број извршених кривичних дела и број учинилаца, из године у годину. Међутим, малолетници све чешће, своје криминалне „каријере“ започињу најтежим кривичним делима, посебно онима са елементима насиља и вандализма, напада на живот и тело вршњака уз изражену безобзирност и бруталност. У таквим околностима, као решење појављује се репресија и то управо она, која би, по слову закона, требало да буде изузетак. Притвор, који се само изузетно може одредити према малолетнику, постаје правило и то у свим оним случајевима када се малолетник појављује као извршилац неког тешког кривичног дела. Мере привременог смештаја део су могућности реаговања, па је оправдано питање да ли је притвор адекватна и скоро једина друштвена реакција у односу на малолетне преступнике!

Кључне речи: малолетник, притвор, мере привременог смештаја

Уместо увода

Наслови из медија „Затвори пуни малолетника“, „Клинац ножем секао редом“, „Малолетници бију, пуцају, краду“, „Спречена фејсбук туча основаца“ и сл., данас, све више потресају јавност. Црна хроника је затрпана шокантним текстовима о делинквентном понашању малолетника, који не презају ни од чега. Неустрашиви и готово бескрупулозни у жељи да буду лидери у свом друштву, малолетници се све чешће идентификују са „жестоким момцима“, који заузимају све више медијског простора, па управо ти „лажни хероји“ намећу свој, искривљени систем вредности, да све у животу може да се постигне брзо и лако, без много труда и напрезања. Нека врста статусног симбола младих данас јесте да бар једном буду у сукобу са законом, да се њихово име нађе у контексту неког криминалног догађаја, да се о њима пише и говори са страхом, стрепњом и дивљењем вршњака. У прилог томе, у наставку ће бити наве-

* jdragojlovic@pravni-fakultet.info

дена три, врло упечатљива примера малолетничког криминалитета, уз напомену да је у сва три случаја, према малолетницима био одређен притвор:

У марту 2013. године, у току ноћи, у Бечеју, малолетник старости 16 година, нанео је тешку телесну повреду свом вршњаку, која је за последицу имала смртни исход оштећеног. Најпре је дошло до вербалног, а затим и до физичког сукоба двојице малолетника, при чему је оштећени задобио најмање 15-20 удараца у пределу тела, главе и лица и то рукама и ногама од стране свог вршњака. Како је оштећени био физички слабији, у једном тренутку је изгубио свест и пао у бару са лицем у воду, где је и преминуо. Малолетни извршилац је напустио лице места.

У Економској школи „Светозар Милетић“ у Новом Саду, јануара 2014. године, двојица маскираних малолетника (старости 16 година) упали су у учионицу за време одржавања наставе. Без имало респекта према установи у којој се налазе, као и присутнима у истој, прекинули су наставу, пришли клупи у којој је седео малолетни оштећени и насрнули на истог дрвеним палицама. Оштећеном су задали више удараца по телу и рукама.

Септембра 2013. године, у једној новосадској улици, седамнаестогодишњак је напао свог вршњака и то тако што му је пришао с леђа и задао ударац српом. Срп се оштећеном забио у леђа, а потом је оштећени извадио срп и кренуо на нападача, који је, повлачећи се, пао на асфалт. Малолетник, који је првобитно био нападнут, сада постаје нападач, па задаје другом малолетнику више удараца у пределу тела и ногу.

Уопште о притвору

Притвор је најтежа мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка. У суштини притвор се састоји у лишењу слободе и притварању окривљеног на основу одлуке суда у ситуацијама када је то неопходно за вођење кривичног поступка и када за то постоје законски разлози.

После права на живот и забрану мучења, право на слободу је једно од основних људских права, ако не и најстарије људско право. Стога притвор представља најтежу и најстрожу меру за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, којом се на најзначајнији начин задире у права и слободе појединца. Реч је о мери репресивног карактера, којом се окривљени лишава слободе кретања и која се најчешће спроводи у посебним притворским просторијама. Да је питање притвора и одређивања услова под којима он може бити одређен од изузетног значаја, говори и чињеница да је овај институт подведен и под уставну категорију. У том смислу Устав¹ Републике Србије посебне одредбе посвећује једино овој од свих мера предвиђених у Глави VIII, дајући им значај важног дела унутрашњег правног поретка.² Тако

¹ Устав Републике Србије, *Сл. гласник РС*, бр. 83/06.

² Павловић, З. (2010) Притвор, међународни стандарди и домаће право, *Педагошка стварност*, вол. 56, бр. 9-10, Педагошко друштво Војводине, Нови Сад, стр. 761.

су у члану 30 и 31 Устава, изричито предвиђени основни услови, процедура и надлежност за доношење одлуке о притвору, као и максимални рокови трајања притвора у појединим фазама поступка. Наведене одредбе представљају основни нормативни оквир када је реч о овој области у оквиру којег се крећу и решења предвиђена у Законнику о кривичном поступку³ (у даљем тексту: ЗКП) и Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица⁴.

Када је реч о притвору, као облику лишења слободе и као мери за обезбеђење присуства окривљеног, током кривичног поступка, примењују се следећа основна правила:

- законитост и *ultima ratio* карактер овог облика лишења слободе у кривичном поступку – притвор се може одредити: а) само под условима предвиђеним у ЗКП-у и б) само ако се иста сврха не може постићи другом мером.
- хитни карактер притвора – дужност је свих органа који учествују у кривичном поступку и органа који им пружају правну помоћ да трајање притвора сведу на најкраће неопходно време и да поступају са нарочитом хитношћу ако се окривљени налази у притвору.
- обавезно официјелно укидање притвора – у току целог поступка притвор ће бити укинут чим престану разлози на основу којих је био одређен.⁵

Специфичности одредби о притвору у поступку према малолетницима

„Малолетник је лице посебне узрастне категорије и биопсихичких особина, које се разликује од деце и одраслих по степену социјалне, емоционалне и интелектуалне зрелости и свесности поступака и одговорности. Деле се на млађе малолетнике (лица која су навршила 14 а нису навршила 16 године) и старије малолетнике (лица која су навршила 16 а нису навршила 18 година).⁶ Малолетник припада старосној популацији интензивних биолошких, емоционалних, физичких и сексуалних промена, које су услов социјалног сазревања. У том периоду, манифестују се променљиви облици расположења; малолетник постепено интелектуално и социјално сазрева, усваја неке принципе понашања и вредности који одступају од схватања одраслих. Промене се одражавају на неспоразуме у породици и социјалној средини, услед чега малолетник често тражи излаз у неким асоцијалним понашањима која могу постати и модел трајније негативне идентификације. У том периоду и нека унутрашња психичка својства постају израженија: опструкција, агресивност, или (као друга

³ Законик о кривичном поступку, *Сл. гласник РС*, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 и 55/14.

⁴ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *Сл. гласник РС*, бр. 85/05.

⁵ Шкулић, М., (2014). Кривично процесно право, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, стр. 141; Бејатовић, С., (2014). Кривично процесно право, ЈП Службени гласник, Београд, стр. 212.

⁶ Павловић, З., (2015). *Кривично процесно право II*, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Нови Сад, стр. 157.

крајност) повлачење, депресија и изолација. У социјалном свету, све те промене, преламају се у форми сукоба генерација, односно сукоба вредности.⁷

Имајући у виду све ове специфичности, које се приписују личности малолетника, кривично право им даје посебан статус. Већ на овом месту ваљало би поставити питање: чиме се објашњава потреба за посебним положајем малолетника у кривичном праву, различитом од онога који је намењем пунолетним извршиоцима кривичних дела? У покушају да се понуди прихватљиво објашњење, требало би нагласити да је свако друштво заинтересовано за очување одређених вредности и да једна друштвено негативна појава као што је криминалитет, па и криминалитет малолетника, може озбиљно да угрози нормално функционисање државе. Стога, када је реч о малолетницима као учиниоцима кривичних дела законодавац настоји да пронађе нова средства, да уведе нове мере, а ако треба, обавља и радикалне промене закона, односно доносе се нова законска решења која су примерена овој категорији делинквената. Одавно је истакнуто да начин на који се поступа са малолетницима треба да представља највећу бригу законодавца. Сматра се, наиме, да једнако поступање са младима и одраслима не значи успешну заштиту друштва, већ, најчешће, представља већу штету него корист.

Кривичноправни статус малолетника код нас, регулисан је посебним законом, и то почев од 2005. године. Реч је о Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (у даљем тексту: ЗМ), који је почео да се примењује 1. јануара 2006. године. На тај начин, а у оквиру свестране реформе кривичног законодавства, извршене почетком овог века, начињен је велики искорак тако што су одредбе о малолетницима издвојене у посебан закон. Доношење овог закона недвосмислено значи да је домаћи законодавац прихватио тезу да је овде реч о посебној, заокруженој, аутономној целини, која имплицира низ изузетака и специфичних решења у односу на одредбе за пунолетне извршиоце.⁸ Једна од тих специфичности свакако јесте и карактер и трајање притвора у кривичном поступку према малолетницима.

Наиме, питање притвора је у толико још комплексније када је реч о малолетним учиниоцима кривичних дела, имајући у виду да сам ЗМ изричито прописује да се притвор према малолетнику може одредити само изузетно. Изузетност притвора потврђује и низ међународних докумената: Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, Конвенција о правима детета, Стандардна минимална правила Уједињених нација за уређење малолетничког правосуђа (Пекиншка правила), Стандардна минимална правила Уједињених нација за мере алтернативне институционалном третману (Токијска правила), Правила Уједињених нација за заштиту малолетника лишених слободе, Смернице Уједињених нација за превенцију малолетничке делинквенције (Ријадске смернице), итд. За разлику од мера привременог смештаја малолетника прописаних

⁷ Бошковић, М. (2015). *Криминолошки лексикон*, Матица српска, Нови Сад, стр. 132.

⁸ Перић, О. (2007). *Коментар Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, Београд, ЈП Службени гласник.

чл. 66 ЗМ-а, притвор се предузима против малолетника, а не у његовом интересу, што се у многоме коси са идејом протекционизма малолетника у кривичном поступку, коју је кроз низ института прихватио и домаћи законодавац. Суштински, притвор не подразумева никакав посебан едукативни третман, нити се користи за прикупљање података о личности малолетника, па се слободно може рећи да је време које малолетник проводи у притвору „празан ход“.⁹

Недвосмислено се може закључити из одредбе чл. 67 ст. 1 ЗМ-а да је притвор изузетна мера обезбеђења присуства малолетника, те да судија за малолетнике има факултативну могућност да га одреди ако постоји неки од разлога предвиђених у чл. 211 ст. 1 тач. 1-4 ЗКП-а. Дакле, притвор у кривичном поступку према малолетнику никада не може бити обавезан, већ представља само изузетну могућност, јер наведена законска одредба ЗМ-а (чл. 67 ст. 1) изричито прописује да „...судија за малолетнике може одредити да се малолетник стави у притвор...“. Још једна специфичност притвора у малолетничком поступку огледа се у његовој супсидијарности.¹⁰ Наиме, „изузетно, судија за малолетнике може одредити да се малолетник стави у притвор, када за то постоје разлози из члана 211 ст. 1 ЗКП-а, ако се сврха, ради чијег је остварења притвор одређен, не може постићи мером привременог смештаја малолетника из чл. 66 став 1 ЗМ-а“. Дакле, према ставу законодавца, интенција је да се притвор одређује само онда када се одговарајућа сврха не би могла постићи неком од мера предвиђених чл. 66 ст. 1 ЗМ-а, односно, смештањем малолетника у прихватилиште, васпитну или сличну установу; стављањем малолетника под надзор органа старатељства или смештањем малолетника у другу породицу. Иако став 1 члана 67 ЗМ-а не прави разлику у односу на узраст малолетника („...да се малолетник стави у притвор...“), што значи да се притвор може одредити и према млађем и према старијем малолетнику, судска пракса, нарочито она старија, заузимала је став да код млађих малолетника (узраст од навршених 14 до ненавршених 16 година) примена притвора долази у обзир „у посве изузетним и нарочито оправданим случајевима“ (тако нпр. СВС, Су. 4/61). Још једна особеност притвора према малолетним учиниоцима кривичних дела у поређењу са притвором према пунолетним учиниоцима, огледа се и у трајању притвора. У припремном поступку, судија за малолетнике решењем одређује притвор према малолетнику, који може да траје најдуже тридесет дана (чл. 67 ст. 3 ЗМ). Из оправданих разлога, веће за малолетнике истог суда може продужити притвор за још месец дана (чл. 67 ст. 4 ЗМ), при чему се у пракси поставило питање ко све може предложити продужење притвора преко тридесет дана. Постоји доста уједначено становиште да то могу образложеним предлогом учинити судија за малолетнике или јавни тужилац за малолетнике (тако нпр. одлука СВС, Су. 4/61; за новију судску праксу видети одлуку ВСС, Кжм. ИИ 71/93). После окончања припремног поступка, који је завршен подноше-

⁹ Перић, О. *et al.*, (2008). *Политика изрицања кривичних санкција према малолетницима у Србији*, Центар за мир и развој демократије, Београд, стр. 44.

¹⁰ Илић, Г. *et al.*, (2013). *Коментар Закона о кривичном поступку*, Београд, ЈП Службени гласник, стр. 344.

њем предлога за изрицање кривичне санкције из чл. 69 ЗМ, односно, од подношења предлога, притвор различито траје, при чему закон прави дистинкцију у зависности од тога да ли се ради о млађем или старијем малолетнику. У конкретном случају, различито се третирају ове две категорије малолетних учинилаца кривичних дела, па ако је реч о старијем малолетнику, притвор може да траје најдуже до шест месеци, а ако је у питању млађи малолетник, иста мера траје најдуже четири месеца (чл. 67 ст. 5 ЗМ-а). Најзад, уколико је у првостепеном поступку већ изречена мера упућивања у васпитно-поправни дом или казна малолетничког затвора, од изрицања ове мере, односно казне, притвор према малолетнику може трајати најдуже шест месеци (чл. 67 ст. 6 ЗМ), у ком случају закон не прави разлику у погледу трајања притвора у односу на млађе и старије малолетнике, што би евентуално требало кориговати, имајући у виду да се казна малолетничког затвора може изрећи само старијем малолетнику. У случајевима продужавања притвора по ставу 5 и 6 члана 67. ЗМ-а, веће за малолетнике је дужно да сваких месец дана испита да ли постоје разлози за притвор и да донесе решење о укидању или продужавању притвора (чл. 67 ст. 7 ЗМ-а). Дакле, у овом случају, веће за малолетнике контролише притвор према малолетнику по службеној дужности, при чему је дужно да посебно испита оправданост разлога за даље задржавање малолетника у притвору.

Урачунавање притвора је питање које је законодавац уредио тако да се време које је малолетник провео у притвору урачунава не само у казну малолетничког затвора, већ и у трајање две заводске васпитне мере¹¹, и то упућивања у васпитну установу и упућивања у васпитно-поправни дом (чл. 67 ст. 2 ЗМ), што није случајно, с обзиром да ове две васпитне мере, у основи значе лишење слободе малолетника, па је стога оправдано да се време, које је малолетник провео у притвору, урачуна у трајање тих васпитних мера. Важно је нагласити да се оваквим законским решењем не дира у релативну временску неодређеност наведених васпитних мера, јер се суд и даље, приликом њиховог изрицања, неће опредељивати за егзактно утврђивање њиховог временског трајања, али ће зато приликом одлучивања о њиховој обустави или замени, узимати у обзир време које је малолетник провео у притвору.

У свему осталом, у погледу притвора према малолетницима, законодавац је предвидео сходну примену одговарајућих одредаба ЗКП-а, што опет не значи да ће се те одредбе дословце применити према малолетницима, већ оне морају бити уподобљене малолетницима, што је за очекивати у блиској будућности, када се коначно усклади актуелни ЗКП и сада важећи ЗМ, или, што је вероватније, донесе нови ЗМ, који ће већ бити усклађен са ЗКП-ом, који се сада примењује.

У ранијем излагању, као једна од карактеристика притвора у малолетничком кривичном поступку, издвојен је његов супсидијарни карактер. У том

¹¹ Више у: Драгојловић, Ј., Матијашевић, Ј., (2013). Основна обележја васпитних мера у Србији, *Право теорија и пракса*, вол. 30 бр. 4-6, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, стр. 47-58; Матијашевић, Ј., Драгојловић, Ј., (2013). Заводске васпитне мере у малолетничком кривичном праву Србије, *Безбедност*, вол. 55 бр. 1, Министарство унутрашњих послова, Београд, стр. 84-97.

контексту, посебан значај имају мере привременог смештаја малолетника прописане чл. 66 ст. 1 ЗМ-а, јер је законодавац предвидео да се притвор према малолетнику одређује само онда када се сврха ради чијег је остварења притвор одређен, не може постићи мером привременог смештаја. Дакле, јасно је да би у сваком, конкретном случају, предност требало дати мерама привременог смештаја, а не притвору као што је то случај у пракси. Ове мере представљају изузетно важно, али, у пракси суда ретко коришћено средство, које стоји на располагању, пре свих, судији за малолетнике и то у свим оним случајевима када је потребно издвојити малолетника из средине у којој је до тада живео или му пружити помоћ, надзор, заштиту или смештај. Док је готово цела стручна јавност сагласна у томе да притвор у односу на малолетнике представља „празан ход“, са друге стране, насупротив томе, мерама привременог смештаја одмах се делује на малолетнике у васпитно-корективном смислу. На пример, издвајајући малолетника из средине у којој је до тада живео, а која је негативно утицала на њега, у прихватилиште, васпитну или сличну установу, одмах се ради на остварењу одређених васпитних циљева, што је у случају притвора, потпуно искључено.

Мере привременог смештаја се могу сврстати у две групе: извесне подразумевајуостанак малолетника у „отвореној средини“, а друге боравак у некој установи. У прву групу, убрајају се: стављање под надзор органа старатељства и смештај у другу породицу. У другу групу, убрајају се: смештај малолетника у прихватилиште, васпитну или сличну установу.¹² Али, без обзира којој групи припадају, ове мере имају неколико заједничких особина. Прво, а како је то и у закону наглашено, суштински, реч је о мерама издвајања, односно, пружања помоћи, заштите или смештаја малолетника, с тим што се не подразумева да ће се за време њиховог трајања вршити испитивање личности малолетника.¹³ Друго, имајући у виду њихов основни задатак, оне нису кривичне санкције, иако постоје извесне подударности у називима. Треће, мере привременог смештаја нису временски одређене. Али, и поред тога, позивајући се на начело нарочите хитности у поступку према малолетницима, закључак би био да оне не би смеле дуго да трају, а посебно оне које подразумевају и ограничавање слободе кретања малолетника.

Имајући у виду да је чланом 66 ст. 3 ЗМ-а прописано да се трошкови смештаја малолетника исплаћују унапред из буџетских средстава и улазе у трошкове кривичног поступка, наведена одредба доприноси да се мере привременог смештаја у пракси ретко примењују, јер у већини случајева, трошкови кривичног поступка, када је у питању малолетник, падају на терет буџетских средстава (видети чл. 79 ЗМ-а). Још један разлог због којег се мере привременог смештаја ретко примењују у пракси јесте „техничке“ природе, а то је чињеница да на територији Републике Србије већина градова нема адекватна прихватилишта, нити васпитне или сличне установе за малолетнике, које је

¹² Стакић, Ђ. (2011). *Права деце лишене слободе*, Министарство правде Републике Србије, Влада Краљевине Норвешке, Београд, стр. 39.

потребно издвојити из дотадашње средине, што се најчешће и наводи у образложењу решења о одређивању притвора према малолетницима у делу у којем суд образлаже разлоге због којих се определио да према малолетнику одреди притвор пре него неку од мера из чл. 66 ст. 1 ЗМ-а. Међутим, међународни стандарди у поступању према малолетницима истичу да се овакви разлози сматрају недопустивим, пре свега због штете, коју време проведено у притвору, причињава малолетницима. Лишавање слободе малолетника требало би да буде крајња мера, да траје што краће, а њена примена да буде ограничена на изузетне случајеве.

Дакле, у постојећем ЗМ-у (чл. 66) постоје могућности да се, у току припремног поступка, уместо у притвор, малолетник упуту у васпитну установу, стави под надзор органа старатељства или да се смести у другу породицу. Такве могућности се, међутим, не користе или се користе веома ретко (на пример, у Вишем суду у Новом Саду, у току 2013. године, било је укупно 24 поступка у којима је према малолетницима одређиван притвор и ни један поступак у којем је примењена нека од мера привременог смештаја; иста ситуација се поновила и 2014. године, када је број тзв. „притворских“ предмета био још већи и износио 41). За то су подједнако одговорне како слабости система социјалне заштите, тако и неповерење судија за малолетнике да би мера привременог смештаја била адекватно спроведена. Управо из тих разлога, паралелно са неопходном реформом система установа социјалне заштите и услуга, требало би припремати терен за преузимање те алтернативне улоге у односу на притвор, који је изразито репресиван, и, са друге стране, више промовисати те нове могућности. Васпитно-поправни дом у Крушевцу, Заводи за васпитање деце и омладине у Београду и Нишу, могли би, уз адекватну подршку, направити одговарајуће адаптације својих програма како би могли обављати и ову значајну функцију.

У неким земљама, доста се експериментише са алтернативним програмима, а посебно добри резултати су постигнути са следећим програмима: Програми „Структурираног дневног боравака“ и „Програм дневног пријављивања и провере“; Програми „Кућног притвора“ и „Електронског праћења и надзирања“ и Специјализоване хранитељске породице. „Структуриран дневни боравак“ има емпиријски потврђен велики потенцијал као одлична алтернатива за притвор. Израз „структурирани“ подразумева да тај дневни боравак није само испразни „боравак“, већ да се у оквиру њега одвија жив, интензиван, веома разноврстан и, по развој малолетника, значајан програм активности. У неколико америчких држава, на основу резултата вишегодишњих студија, утврђено је да се овај вид алтернативе за притвор (*Secure detention*) показао убедљиво најефикаснијим. Близак овом је и „Програм дневног пријављивања и провере“, који се у основи састоји у томе да малолетник има обавезу да се лично јави (обично ујутру и увече) свом надзорнику који онда обави пригодан разговор са њим и нужне провере. Пријављивање може бити договорено на три пута (пре и после школе и увече), а постоји могућност комбиновања са одређеним саветодавним радом са малолетником. Један број држава у САД-у и Аустралији експериментише и са класичним „кућним притвором“ (који се код нас тренутно примењује приликом извршавања казне затвора у кућним условима, уз „наногицу“, код

пунолетних лица) у комбинацији са „електронским надзором“. И овде је интенција да се минимизира потпуно издвајање малолетника из породице и домицилне средине. Најзад, добро обучене, надзиране и подржаване (и наравно адекватно плаћене) специјализоване хранитељске породице (*Therapeutic foster families*), такође, преузимају знатан проценат малолетника који би били упућени у притворске јединице или су отпуштени из тих притворских јединица.

Резултати великог броја емпиријских истраживања недвосмислено показују да потпуна изолација без било каквог садржаја може имати озбиљне компромитујуће последице по развој малолетника, па уместо да „лечи“, изолација још више подстиче развој негативних аспеката у понашању малолетника. Чињеница да су далеко од очију јавности, „иза решетака“, да су њихова права често занемарена или чак отворено кршена, у великом броју случајева, изазива код малолетника тешку депресију, честа самоповређивања и покушаје суицида. Осим тога, боравећи у притворским јединицама, често и са пунолетним притвореницима, малолетници су у већој мери изложени насиљу, злостављању и занемаривању. Овде би требало подсетити и на оне малолетнике, који су за време боравка у притвору наставили да врше кривична дела (на пример, кривично дело злостављања и мучења чије су жртве били они, који су са њима делили ћелију). Дакле, дошли смо у ситуација да се почетни циљ – да се малолетник спречи у даљем вршењу кривичних дела, преобразио у своју супротност. Све ово неминовно оставља тешке последице по развој малолетника.

У Републици Србији, нажалост, не постоје наменски притвори за малолетнике. Уместо тога, малолетници се смештају у притворске јединице, које су изворно намењене пунолетним лицима и унутар којих се чине одређене просторне адаптације и програмске допуне. Оно што се истиче као озбиљна замерка и недостатак, односно изазов са којим се притвор суочава јесте, у првом реду, чињеница да су те установе намењене одраслима, да су кућни ред и распоред дневних активности прилагођени раду са одраслима, као и да са малолетницима ради особље које је обучавано да ради са одраслима и које већину свог радног времена проводи радећи са пунолетним притвореницима. У таквим условима, готово да је искључена свака могућност стварања „*child friendly*“ атмосфере на чему се посебно инсистира у оквиру међународних стандарда у овој области. Општи животни и социјално-васпитни услови у свим притворским јединицама су потпуно непримерени популацији малолетника, при чему ни један од постојећих притвора не пружа могућност посебне акомодације за малолетнице. Оно што би свакако била највећа замерка притворима, када су у питању малолетници, јесте чињеница да ни један од притвора не обезбеђује малолетницима, а према њиховом узрасту и развојним потребама, примерене васпитно-образовне програме. С обзиром да притвори нису намењени третману малолетника, већ њиховом чувању – задржавању, сходно томе, не постоје ни одговарајући програми психолошког саветовања, подршке и помоћи, а да не говоримо о узрасту примереним спортско-рекреативним и културно-забавним програмима. Такође, малолетни притвореници се често жале на прекомерну употребу средстава принуде у притворима, пре свега, гумене палице; као и на то да нису упознати са својим правима, обавезама, кућним

редом, жалбеним поступком и процедурама. Уз то, жалбе малолетних притвореника упућене су и на рачун недостатка независне, спољне инспекције (контакте са судијама за малолетнике често описују као врло ретке, крајње формализоване и испразне).

Закључак

Дакле, према садашњем стању ствари, малолетници у сукобу са законом, који су смештени у институције социјалне заштите и притворске јединице при Окружним затворима на територији Републике Србије, налазе се у изузетно деликатном положају, што је још израженије у ситуацијама када се малолетници налазе у притвору. Ни један, ни други систем установа нису потпуни, не обезбеђују адекватну заштиту, која би била примерена конкретної ситуацији, нити пружају могућност да се одмах започне са неким од едукативно-васпитних програма. Када су у питању малолетници, време је један од пресудних фактора за успех. Што је већи протек времена од извршења кривичног дела, па до извршења васпитне мере према малолетнику, мања је вероватноћа за позитиван исход и успех изречене мере. Ово је посебно изражено у ситуацији када је према малолетнику одређен притвор.

Препоруке за неутрализацију наведених слабости притвора у поступку према малолетницима, а у циљу унапређења поштовања права малолетника у притворима најпре би требало да буду усмерене ка изменама или барем прецизирању постојећих законских одредаба ЗМ-а, које се односе на притвор. У том контексту, требало би редефинисати сврху одређивања притвора према малолетницима и то тако да он не буде само притварање и чување малолетника, већ увод у васпитно-едукативни третман. Такође, требало би инсистирати на томе да се предност увек даје мерама привременог смештаја (претходно, обезбедити адекватне услове у постојећим установама социјалне заштите), па тек ако се не постигне успех неком од тих мера, упутити малолетника у притвор. У том смислу, ваљало би поради и на већој информисаности и едукацији свих професионалаца, који доносе кључне одлуке у систему малолетничког правосуђа, а посебно судија за малолетнике. Јасно је да све ове промене изискују и време, и вољу и значајна финансијска средства, али ако се има у виду циљ, који се жели постићи, онда заиста вреди начинити барем први корак у том правцу.

Литература:

1. Bejatović, S., (2014). *Krivično procesno pravo*, JP Službeni glasnik, Beograd.
2. Bošković, M. (2015). *Kriminološki leksikon*, Matica srpska, Novi Sad.
3. Dragojlović, J., Matijašević, J., (2013). *Osnovna obeležja vaspitnih mera u Srbiji*, *Pravo teorija i praksa*, vol. 30 br. 4-6, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad, str. 47-58.

4. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, *Sl. glasnik RS*, br. 85/05.
5. Zakonik o krivičnom postupku, *Sl. glasnik RS*, br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 i 55/14.
6. Ilić, G. et. al., (2013). *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, JP Službeni glasnik, Beograd.
7. Matijašević, J. Dragojlović, J., (2013). Zavodske vaspitne mere u maloletničkom krivičnom pravu Srbije, *Bezbednost*, vol. 55 br. 1, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Beograd, str. 84-97.
8. Pavlović, Z. (2010) Pritvor, međunarodni standardi i domaće pravo, *Pedagoška stvarnost*, vol. 56, br. 9-10, Pedagoško društvo Vojvodine, Novi Sad, str. 758-779.
9. Pavlović, Z., (2015). *Krivično procesno pravo II*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Novi Sad.
10. Perić, O. (2007). *Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, JP Službeni glasnik, Beograd.
11. Perić, O. et. al., (2008). *Politika izricanja krivičnih sankcija prema maloletnicima u Srbiji*, Centar za mir i razvoj demokratije, Beograd.
12. Stakić, Đ. (2011). *Prava dece lišene slobode*, Ministarstvo pravde Republike Srbije, Vlada Kraljevine Norveške, Beograd.
13. Ustav Republike Srbije, *Sl. glasnik RS*, br. 83/06.
14. Škulić, M., (2014). *Krivično procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.

CUSTODY AGAINST JUVENILE CRIMINAL OFFENDERS

Summary: Lately, the number of criminal offenses committed by juveniles in the Republic of Serbia has a tendency of stagnation – there are no drastic deviations, if we consider the total number of offenses and number of offenders from year to year. However, juveniles more often start their criminal "careers" with most serious crimes, especially those with elements of violence and vandalism, attacks against life and body of their peers, with particular ruthlessness and brutality. In such circumstances, as a solution appears repression, the form of repression that, under the law, should be the exception. Custody, which can be determined towards the juveniles only exceptionally, becomes the rule in all cases where a minor is involved as executor of a serious criminal offense. Measures of temporary accommodation are part of the possibilities of reaction, and it is a legitimate question whether the custody is adequate and almost only social reaction in relation to juvenile criminal offenders.

Key words: juvenile, custody, measures of temporary accommodation